

Runstenarna

Gunnar Petersson och Erik Olsson

Inom bygden finns flera runstenar, som vittnar om bygdens betydelse och tidiga bosättningar. Dessa runstenar är nu cirka ett tusen år gamla och tillhör vårt kulturarv. I vår bygd känns denna närvaro av tidigare generationer på så sätt väldigt tydlig och central.

Flyingebygden har flera tusenåriga minnesstenar från vikingatiden, varav två står placerade inom bygden, två står i Lund och en står i Småland med text som anknyter till vår bygd. I Skåne känner man till 60 runstenar varav ett tiotal numera är försvunna. Runstensperioden i Skåne varade under åren 980 till 1050, således en tämligen kort period. Denna tidsperiod innebär också att vikingarna här färdades till England och gjorde erövringar, vilket säkert bidrog till behovet att resa stenar efter personer som dött i strid.

Gårdstångastenen nr 1 på Röllebacken. Foto: Gunnar Petersson

Inskriptionen på Gårdstångastenen nr 1 lyder fritt översatt "Tholv och Ulf reste denna sten efter sin

kamrat Asmund Lippe". Den stora runstenen vid Gårdstångavägen i Östra Gårdstånga sedermera Flyinge samhälle är betydelsefull för vår bygd. Stenen står på Röllebacken som är en liten kulle.

Skåne tillhörde som bekant Danmark fram till år 1658. I Västra Gårdstånga fanns kyrkan och ännu tidigare vikingabyggen och här i Östra Gårdstånga fanns flera gårdar, som är tidigt omskrivna. År 1346 nämns Nils Bunkeflod och 1348 Stigotus Pederson, för att de donerat gårdar till kyrkan. Stenen lär ha flyttats 1597 från sin ursprungliga placering, som mycket väl kan ha varit den plats där stenen nu står. På 1600-talet medan bygden fortfarande tillhörde Danmark finns flera omnämnanden. Dansken Skonvig berättar om stenen redan 1627. Läkaren Ole Worm kom hit för att studera skånska runstenar och såg också Gårdstångastenen nr 1. Han beskrev tolv av de skånska runstenarna i Monumenta Danica 1643. Den sten som nu står längs Gårdstångavägen fann man i en gödselhög på Gårdala, som på den tiden låg söder om vägen och mycket nära Röllebacken. Ole Worm fann den så betydelsefull att han tyckte den omedelbart borde sändas till Köpenhamn. Länsmannen Kield fick i uppgift att genomföra transporten, som dock aldrig blev av, kanske på grund av kriget med svenskarna. Ole Worm själv dog 1654. Långt senare ägdes gården Gårdala av Hans Larsson född 1794 och han lät rista in sitt bomärke, en femuddig stjärna och ett kors i stenen. Troligen ville han skydda sig mot trolldom med sin magiska inskription. En sten med så underliga tecken var inte att leka med, så han använde den som stöd vid gödselhögen. Stallmästare Ehrengrenat på Flyinge, som var en bildad man förstod värdet av stenen och lät flytta densamma från Larssons gård till parken i Flyinge Kungsgård på 1830-talet.

Den 22 oktober 1916 donerade friherre Malte Ramel ovannämnda Röllebacken till Lunds uni-

versitet. Anledningen till detta var att på tomten fanns en forntida gravhög. På gravhögen växer idag ett träd, som även var utritat på donationsbrevet, som finns bevarat på Historiska Museet i Lund. Sägner låter berätta ”att här vilar den gamle vikingen Gardstang, som gav sitt namn till Gårdstånga”. Detta har mycket lite med fakta att göra, då Gardstang troligen aldrig varit ett personnamn.

Östra Gårdstångastenen nr 1 flyttades sedan år 1947 från Kungsgården till tomten Röllebacken med gravhögen, som ligger mitt emot där Runstensvägen mynnar på Gårdstångavägen i Flyinge. Ansvaret för området och dess skötsel har Lunds universitet. Platsen där stenen står placerad på Röllebacken är en vacker gräsplan, som ligger utmed väg 104 cirka 50 meter väster om rondellen och mitt emot där Runstensvägen mynnar på Gårdstångavägen. Trädet som redan fanns 1917 har blivit tämligen stort. Platsen vårdas numera av Sture Nilsson från hembygdsföreningen på uppdrag av Lunds universitet och har fastighetsbeteckningen Östra Gårdstånga 5:49.

Jag, Erik Olsson, som då 1947 var en liten grabb, minns när stenen flyttades med Arvid Nilssons lastbil. De som hjälpte till var bland flera också Hilding Adler och Nils Nyhlén. Stenen stod

i parken mellan Warren Hastingsbanan och trädgårdsmästeriet (nuvarande nya ridhallen). Man tippade lastbilsflaket och baxade upp stenen på flaket och det gick även utan kran, fastän stenen är stor.

Vi läser också i ett dokument från 1947 författat av kommunalnämndens ordförande Anders Svensson att många personer på olika sätt hade hjälp till med projektet att flytta stenen. Folkskolläraren Carl Bengtsson i Tängelsås hade ansvaret för att organisera förflyttningen. Lantbrukaren Edvard Jönsson svarade för Röllebackens skötsel. Landsantikvarien Harald Ohlsson hade gjort ansökningar hos ansvarig myndighet. Kommunminister Ernst Frostin hade svarat för opinionsbildningen genom att skriva i dagspressen och motivera runstensens förflyttning. Även chefen på Flyinge, som på 1830-talet räddade stenen från gödselhögen på Gårdala, fick en eloge samt dåvarande chefen Hodder Stjernswärd som gick med på att den flyttades till Röllebacken. Initiativet till förflyttningen kom från Frosta hembygdsförening, som fick ett stort tack från kommunen.

Stenen Gårdstånga nr 2, hittades 1867 i kyrkogårdsmuren i Gårdstånga och fördes till Lund. Det var den skånske runstensforskaren

Gårdstångastenen nr 2 i Lund. Foto: Gunnar Petersson

Gårdstångastenen nr 3 i Lund. Foto: Gunnar Petersson

Holmbysten vid Holmby kyrka. Foto: Gunnar Petersson

Bruzeliuss som gjorde upptäckten. Var stenen ursprungligen har stått kan man inte veta men med all sannolikhet inom närområdet. Nu står den på runstenskullen vid universitetsplatsen i Lund. Inskriptionen lyder *"Usti och Gunnar reste stenar dessa efter kn ... björn, kamraterna sina. Dessa kämpar voro vida kända i viking"*

Också Gårdstångastenen nummer tre är placerad i Lundagård i Lund. Stenarna togs fram ur kyrkogårdsmuren i Gårdstånga 1867 och är idag alltså placerade på runstenskullen som ligger invid Palaestra mellan Akademiska föreningen och Universitetshuset i Lund. Inskriptionerna lyder *"Asser satte stenar dessa efter Tobbe"*. Runorna avslutas med ett intressant hammartecken, som kanske tyder på att man ville markera att man tillhörde asatron.

Holmbysten upptäcktes 1650 i Holmby kyrktorns sydvästra hörn. År 1908 tog man ut stenen och reste den utanför kyrkan.

Stenen står strax söder om kyrkan vid ingången. Inskriptionen lyder *"Sven reste dessa stenar efter Thorger, fader sin"*.

Forshedastenen står i Forsheda utanför Värnamo och sätts i samband med tre nordiska kungars krig med varandra åren 1025-1026. Inskriptionen lyder: *"Rolf och Eskil reste denna sten efter Livsten, sin fader, som dog i Skåne vid Gårdstånga, och förde (honom) till Finnveden."* Detta är också det första omnämnandet av ortsnamnet Gårdstånga.

Borde kanske de båda Gårdstångarunstenarna stå på sin ursprungliga plats i bygden där de restes för snart 1000 år sedan? Platsen kring Gårdstånga kyrka hade stor betydelse både som

vikingaby och vadställe. Vikingarna hade här ett säkert ställe som kunde försvaras, samtidigt som det var nära ut till havet. Gårdstånga var förr omgivet av sankmarker som idag är utdikade. Det finns en anteckning från år 1729 av dåvarande kyrkoherden Joachim Myller angående några stenar varav en del hade runtecken. Dessa stenar skulle utmärka en plats där en kämpe skulle vara begravnen. Denne kämpe skulle ha bott vid nuvarande Flyinge Kungsgård. Redan på denna tid fanns inte mycket kvar av runstensmonumentet som var raserat och stenarna bortforslade. Alla Gårdstångastenarna är dock mycket olika och har därför sannolikt stått på olika ställen, säger runforskaren Lars Magnar Enoksen.

Våra runstenar är viktiga kulturarv. Den svenska fornminnesförordningen kom redan 1666 och slog fast att runstenar inte fick förflyttas eller förstöras. Idag finns Runverket i Stockholm, som har tillsyn över våra runstenar.

Forshedastenen. Foto: Kjell Mårtensson